

Zusammenfassung

Tünde Lengyelová et al. Die Thurzo und ihre historische Bedeutung

Das vorliegende Sammelband „*Die Thurzo und ihre historische Bedeutung*“ ist das Ergebnis der Zusammenarbeit von Historikern aus der Slowakei, Ungarn und Deutschland. Die Grundlage für die Entstehung dieser Publikation bereitete die internationale Konferenz, die im Jahre 2009 anlässlich des 400. Jahrestags der Wahl von Georg Thurzo zum ungarischen Palatin veranstaltet wurde. Die anregungsvolle Tagung und Diskussion, sowie die weiteren Untersuchungen zum Thema boten genügend Unterlagen für die Zusammenfassung der Beiträge in einem Sammelband.

Das erste Kapitel trägt den Titel *Der Weg in die ungarische Aristokratie* und hier werden die wichtigsten Vertreter des Geschlechts Thurzo vorgestellt, die sich am meisten um seinen politischen und wirtschaftlichen Aufstieg verdienten. Géza Pálffy analysiert in dem Unterkapitel *Die Familie Thurzo und ihre Stellung in der ungarischen Aristokratie* die Karriereöglichkeiten im Königreich Ungarn am Ende des Mittelalters und zu Beginn der Frühen Neuzeit, sowie die Möglichkeiten, die die einzelnen Mitglieder des Geschlechts nutzten, um ihre Ambitionen zu erfüllen. Marián Skladaný widmet sich im Unterkapitel *Der wirtschaftliche Aufstieg der Thurzo* den ersten Vertretern der Familie, die zuerst zum niederen Adel gehörten und für eine gewisse Zeit zum Bürgertum wechselten, damit sie sich der kaufmännischen und unternehmerischen Tätigkeit widmen und den Wohlstand der Familie begründen konnten. Gabriella Erdélyi stellt in ihrem Beitrag „*Ich bin nur ein Mensch, mein König, kein Stein*“ – *Alexius Thurzo im Dienst der Habsburger* einen der einflussreichsten Thurzo-Männer vor, dessen kaufmännisch-unternehmerische Tätigkeit den ganzen mitteleuropäischen Raum umfasste, wobei er auch wichtige Funktionen vertrat und zu den Vertrauensmännern des Herrschers Ferdinand I. und der Königin Maria von Ungarn gehörte. Ein weiteres bedeutendes Familienmitglied präsentiert Lajos Gecsényi im Unterkapitel *Der rätselhafte Thurzo. Franz Thurzo, der Präsident der Ungarischen Kammer und der Hofkammer (1549 – 1563)*.

Das zweite Kapitel widmet sich dem Thema *Die Thurzo und die Reformation*. Mehrere Mitglieder des Geschlechts gehörten zur hohen Kirchenhierarchie und wurden vordergründig durch ihre Kontakte zu Humanisten und ihr großzügiges Mäzenatentum bekannt. Einen der bedeutendsten Bischöfe aus der Familie Thurzo stellt Martin Rothkegel im Unterkapitel *Die Beziehungen des Olmützer Bischofs Stanislaus I. Thurzo zu Ungarn* vor. Die Reformation fand unter den Mitgliedern des Geschlechts auch zahlreiche Anhänger, über sie schreibt Zoltán Csepregi in seinem Beitrag *Die Thurzo und die Anfänge der Reformation*. Diejenigen Vertreter der Familie, die ihr Reichtum auf der unternehmerischen Tätigkeit begründeten, dachten auch auf ihre weniger wohlhabenden Mitmenschen und gründeten mehrere Stiftungen zu ihrer Unterstützung. Tünde Katona stellt in diesem Zusammenhang in ihrem Beitrag die *Leutschauer Stiftung der Thurzo* vor.

Das dritte Kapitel wird der Problematik der *Höfe der Thurzo als Zentren des wirtschaftlichen, politischen und gesellschaftlichen Lebens* gewidmet. Die Thurzo erlebten einen interessanten Übergang von den adeligen in den bürgerlichen Stand und von dem Reichtum, das sich durch ihre unternehmerische Tätigkeit angehäuft hatte, kauften sie Gutsherrschaften, damit sie erneut nicht nur in den Adelsstand zurückkehren, sondern gleich in die Aristokratie aufsteigen konnten. Tünde Lengyelová untersucht *Die wirtschaftlichen Verhältnisse an den Gutsherrschaften der Thurzo an der Wende des 16. und 17. Jahrhunderts*. Einen wesentlichen Aufgabenbereich des Palatins stellte die Verwaltungsagenda dar, über die Péter Dominkovits in seinem Beitrag *Die Kontakte des Palatins Georg Thurzo zu den Komitaten Ödenburg und Eisenburg* einen Überblick bietet. Einen Blick in das Alltagsleben an den Höfen gewähren in ihren Beiträgen Diana Duchoňová im Unterkapitel *Die Hofordnungen an den Höfen der Thurzo und der Esterházy*, sowie Borbála Benda, die sich der *Speisekarte von Stanislaus Thurzo aus dem Jahre 1603* widmet.

Das vierte Kapitel befasst sich mit den verschiedenen Formen des **Kulturnachlasses der Thurzo**. Zuzana Ludiková und Árpád Mikó präsentieren die *Bestattungsstätten und Grabdenkmäler der Thurzo* nicht nur als Symbole ihrer Macht, sondern auch als künstlerische Ausdrucksformen. Eine bedeutende Quelle zur genealogischen Untersuchungen stellen die *Hochzeitseinladungen der Thurzo* dar, die Frederik Federmayer näher beschreibt. In dem umfangreichen heimatkundlichen Werk von Matthias Bel wären die genealogischen Forschungen des Polyhistor fast untergegangen, deshalb richtet Gergely Tóth den Blick gerade auf diesen Aspekt in seinem Beitrag „*Theatrum Nobilitatis Hungaricae*“. Die *genealogischen Untersuchungen von Matthias Bel mit besonderem Augenmerk auf die Familie Thurzo*. Zu den wichtigsten Mäzenatigkeiten der Thurzo gehörten die Förderung der Studenten an ausländischen Universitäten, sowie die Veröffentlichung von verschiedenen Publikationen und die Unterstützung von Druckereien. Über derartige Aktivitäten des Palatins und seiner Familienmitglieder schreibt Helena Saktorová in ihrem Beitrag *Die Persönlichkeit von Georg Thurzo im Spektrum seiner Autorendedikationen*. Mit dem schriftlichen Nachlass der Familie Thurzo im *Staatsarchiv von Bytča* befasst sich Jana Kurucárová. Die Ergebnisse einer außergewöhnlichen und seltenen Untersuchung präsentieren die Anthropologen Milan Thurzo und Radoslav Beňuš in ihrem Beitrag *Die anthropologische und paläopathologische Analyse der Gebeine der Familienmitglieder von Georg Thurzo*. Damit gewähren sie einen einzigartigen Einblick in den gesundheitlichen Zustand von mehreren Vertretern dieses Geschlechts. Arwa, heute Orava war die grösste Gutsherrschaft der Thurzo und die hießige Burg gehörte zu den bedeutendsten Zentren der Familie, aus diesem Grund widmeten sie eine besondere Aufmerksamkeit ihrer architektonischen Gestaltung, die Michal Čajka in seinem Beitrag *Die Umbauten der Burg von Orava in der Zeit der Thurzo* schildert.

Die Publikation enthält eine Reihe von neuen Kenntnissen, die das Ergebnis von intensiven Untersuchungen mehrerer Historiker, Kirchenhistoriker, Archäologen, Anthropologen, Archivaren und Kunsthistoriker darstellen. Trotzdem gibt es noch genügend Themen und Fragen, die auf Aufarbeitung warten und weitere Anregungen für Forschungen über diese interessante Familie darbieten, deren Mitglieder nicht nur zur übernationalen Aristokratie des Königreichs Ungarn und der mitteleuropäischen Habsburgermonarchie, sondern auch zu den außerordentlich begabten Unternehmern, Politikern, Soldaten und bedeutenden Vertretern des kulturellen Lebens an der Schwelle des Mittelalters zur Frühen Neuzeit gehörten.

Összefoglaló

Tünde Lengyelová et al. A Thurzó család történelmi jelentősége

A kora újkori arisztokrácia vizsgálata a 20. század második felében Közép-Európában – egyedül Ausztriát kivéve – nem tartozott a kedvelt és támogatott kutatási témák közé. A 16–18. századi Magyar Királyság életében egykor oly meghatározó szerepet játszó főúri familiák Magyarországon, Szlovákiában, Ausztriában, Horvátországban és Romániában fennmaradt levéltárait így a Vasfüggöny összeomlása előtt nem szlovák, sem magyar kutatók nem vizsgálták szisztematikusan. Míg a 19. század második felétől majd egy évszázadon át alapvető forráskiadványok és monográfiák sora látott a legmeghatározóbb familiákra és családtagjaikra vonatkozóan napvilágot, az 1940-es évek vége utáni mintegy bő három évtizedben egyedül a gazdaságtörténet szentelt nagyobb figyelmet a főúraknak. Az 1980-as évek közepe tájától ugyanakkor ismét több alapvető monográfia, tanulmánykötet, kiállítási katalógus és forráskiadvány jelent meg horvát, magyar, német, és szlovák nyelven, amelyek elsősorban a főúri udvartartásokat és mecénatúrát, az arisztokraták házassági és öltözködési szokásait, valamint étkezési és könyvkultúráját, illetve peregrinációját tárgyalták.

A téma szempontjából külön figyelmet érdemel, hogy az elmúlt évtizedben a magyar politikai elitet alkotó arisztokrata familiák közül csupán a Pálffy, a Batthyány, a Zrínyi, az Esterházy és a Révay családról jelent meg átfogóbb és interdiszciplináris összegzés, pontosabban egy-egy önálló tanulmánykötet. A legelső egy 2003 tavaszán Bratislavában tartott szlovák–magyar akadémiai workshop, a második egy Kőrmenden 2005-ben rendezett konferencia, a harmadik egy 2008-ban az ausztriai Schlainingban szervezett tudományos ülés, a negyedik egy 2007-ben Budapesten (majd 2009-ben részben új előadókcal Zágrábban) tartott magyar–horvát, végül az ötödik egy 2008-ban Turócszentmártonban összehívott tanácskozás eredményeként látott különféle nyelveken (horvát, magyar, német és szlovák) napvilágot. E kötetek az öt familia kora újkori történetét politikai, hadtörténeti, gazdasági, egyház-, irodalom- és kultúrtörténeti aspektusokból vizsgálták. Azóta több hasonló nemzetközi együttműködés zajlott és zajlik elsősorban a Balassi, a Batthyány, a Báthory, az Esterházy, a Koháry, a Nádasy és a Wesselényi család históriájára és szerepére vonatkozóan.

Jelen kötet anyaga szervesen illeszkedik a fenti sorba. A Szlovák és a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézeteinek közös rendezésében 2009. október 12–14-én, a szlovákiai Sereďen tartott nemzetközi konferencia szervezői tudatosan törekedtek arra, hogy lehetőleg egy meghatározó újabb lépéssel gazdagítsák a közép-európai arisztokrácia kutatását. A *Thurzovci a ich historický význam* címmel rendezett tanácskozás erre azért is komoly lehetőséget kínált, mert a Thurzó familia története folyamán több szempontból is különlegesnek tekinthető utat járt be. Egyrészt a 16–17. századi magyarországi arisztokráciába felemelkedett familiák sorában rajtuk kívül városi polgári–nagyvállalkozói származású családot nem ismerünk. Másrészt felemelkedésükben a gazdasági szolgálatoknak kiemelkedő szerep jutott, amihez hasonlóra a vizsgált korszakban alig van példa. Harmadrészt ennyire nemzetközi, egész Közép-Európára kiterjedő kapcsolatrendszerrel és rokonsággal bíró családot alig ismerünk. Negyedrész a 16. század közepéig hihetetlen sokszínűség jellemezte a familiát, hiszen nagykereskedőt vagy hitelezéssel foglalkozó politikust éppúgy találunk a családtagok között, mint kamaraelnököt vagy tudós humanista püspököket. Ötödször a Thurzó azon kevés főúri család közé tartozott, amely a 16. század közepétől mindvégig a protestantizmus követője és patrónusa maradt. Végül a pusztán négy arisztokrata-generációt megélt család száz esztendő alatt két nádort (György és III. Szaniszló) és egy királyi helytartót (I. Elek) adott a magyar államnak, amihez hasonló korszakunkban a régi vagy új arisztokrata családok közül is igen kevésnek sikerült. Ezt a sokszínűséget és különlegességet tanulmánykötetünk első ízben próbálja meg szisztematikusan jelleggel bemutatni a szlovák nyelvű szakmai és nagyközönség számára.

A kötet négy fejezetben mutatja be a Thurzó nemzetséget. Az első a Thurzók útját térképezi fel a magyar arisztokráciába. Pálffy Géza széles ívben elemezi a Thurzók helyét a Magyar

Királyság arisztokráciájában, valamint azokat a lehetőségeket, amelyeket kihasználva építették fel egyéni karrierjeiket. Marián Skladaný tanulmányában a nemzetség gazdasági felemelkedését követhetjük nyomon, a szepességi tízlándzsásoktól a lőcsei és krakkói polgári epizódon át a nemességbe való visszaújtjukig. Erdélyi Gabriella Thurzó Elek királyi helytartó életét és tevékenységét vázolja fel a Habsburgok szolgálatában. Az első fejezetet Gecsényi Lajos tanulmánya zárja, amelynek hőse a „rejtélyes” Thurzó Ferenc kamaraelnök.

A második fejezet a Thurzók egyházi tevékenységére összpontosít. Csepregi Zoltán a reformáció kezdeteitől követi nyomon a Thurzókat, feltárja kontaktusaikat a humanistákkal és patrónusi szerepüket. A korszak egyik kiemelkedő humanista főpapjának, Thurzó Szaniszló olmtüzi püspöknek magyarországi kapcsolataival Martin Rothkegel tanulmánya foglalkozik. Katona Tünde Thurzó Elek lőcsei alapítványának történetét mutatja be.

A következő fejezetben a Thurzó-udvarok kerülnek előtérbe, elsősorban mint politikai, gazdasági, társadalmi és művelődési központok. Tünde Lengyelová a család gazdasági-uradalmi hátterét térképezi fel. Diana Duchoňová tanulmánya Thurzó Imre és Esterházy Miklós nádor udvari rendtartásába ad bepillantást. Dominkovits Péter a nádori feladatok közül a vármegyékkel kapcsolatos ügyeket vázolja fel Vas és Sopron vármegyék példáján. Benda Borbála bepillantást nyújt a kora újkori étkezési szokásokba, Thurzó Szaniszló 1603. évi egyedi étlapjainak köszönhetően.

A negyedik fejezetben művelődéstörténeti esettanulmányok kaptak helyet. Zuzana Ludíková és Mikó Árpád a művészettörténetileg értékes, főleg a lőcsei Szent Jakab-plébániatemplomban fennmaradt Thurzó-sírköveket mutatja be. Frederik Federmayer a genealógiai kutatások egyik kevésbé használt forráscsoportja, az esküvői meghívók alapján pontosítja egyes családtagok házasságkötésének dátumát. Mára már majdnem elfelejtett tény Bél Mátyás genealógiai kutatása, amelyet Tóth Gergely a Thurzó család példáján mutat be. Thurzó György rendkívül sokat tett a műveltség és művelődés érdekében. Erről a témáról szól Helena Saktorová tanulmánya. A bicsei Állami levéltár őrzi a Thurzó család fennmaradt iratainak nagy részét, amelyekről Jana Kurucárová számol be. Egy különleges és ritkaságszámba menő antropológiai kutatás eredményeit összegzi Milan Thurzo és Radoslav Beňuš tanulmánya. Az árvavári kriptában feltárt csontmaradványok patológiai vizsgálata rendkívül érdekes eredményeket hozott. A fejezetet és egyúttal a kötetet is Michal Čajka régész tanulmánya zárja az árvai vár Thurzókorban történt többszöri átépítéséről.